

A nemzeti kultúra ápolója

Ujszászy Kálmán 80 éves

„A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa dr. Ujszászy Kálmánnak . . . a magyar állam és a református egyház közötti jó viszony munkálása, a nemzeti kulturális értékek ápolása terén kifejtett több évtizedes kiemelkedő tevékenysége elismeréseként, 80. születésnapja alkalmából a Magyar Népköztársaság Zászlórendjét adományozta”
Magyar Nemzet, 1982. december 12.

Ha valaki Sárospatakra érkezik, hogy a város vagy a Hegyalja, Bodroghöz, Hegyköz kérdéseit tanulmányozza, akkor első útja Ujszászy Kálmánhoz vezet, mert tőle biztosan kap útmutatást, segítséget. Ugyancsak őt keresik fel az ide látogató újságírók, rádió- és tv-riporterok, mert senkit sem enged el üres kézzel, aki hazánk e nagy múltú tája iránt érdeklődik. Nemrégiben diákokat találtam szobájában, akiknek nagy szeretettel magyarázta, hogy szülőfalujuk történetével, néprajzával, földrajzával kapcsolatban hol találhatnak jól felhasználható adatokat. De az is gyakran előfordul, hogy külföldi kutatók kopogtatnak be hozzá olyan kérdéssel, melyre Sárospatakon és tőle várnak választ. És mindenki új ismeretekkel távozik. Szerény, csendes szolgálat az övé, amellyel hatodik évtizede egy nagyon fontos öröhlény, a Sárospataki Kollégiumban szolgálja a magyar nemzeti kultúrát. Nemcsak mondja, de gyakorolja is a „Jobb adni másnak, hogynem kapni” elvét. És van miből adnia!

Budapesten született, itt járt iskolába és teológusnak került Sárospatakra, mindjárt az első világháború utáni, nagyon nehéz időkben. Itt vált olyan patakivá, aki nemcsak kapott, hanem nagyon sokat is adott ennek a nagy múltú, egykori fejedelmi városnak, iskolájának, könyvtárának és múzeumának. Nyitott szemmel jár nemcsak itthon, hanem egész Európában, tanult Skóciában, Bazelben és Athénben, majd bejárta a skandináv országokat és ott azt tapasztalta, hogy a lassan változó falvakban erőteljes mozgalom indult meg. Ez a mozgalom nem elégedett meg azzal, hogy feltárja, tanulmányozza és közzétesse tegye a paraszti műveltség elemeit, hanem a falu felemelkedését tűzte ki céljául. Ebben az időben már nálunk is megjelentek a falukutatás előfutárai.

Az 1931–1932. tanévben Ujszászy Kálmán tanártársával, Szabó Zoltánnal – a teológusok bevonásával – megindította a rendszeres falukutatást, először Sárospatak közvetlen környékén, majd Hegyalja, Bodroghöz és a Hegyköz településein. Ennek eredményeként jött létre az a hatalmas néprajzi, szociológiai, helytörténet gyűjtemény, mely *Faluszeminárium* néven a kutatók előtt napjainkban is nyitva áll. A teológusok szemináriumi, kápláni és papi dolgozataiban egyre nagyobb teret kaptak a néprajzi, szociológiai, falu- és egyháztörténeti gyűjtések és feldolgozások. Az írott forrásokon kívül gyűltek a fényképek, rajzok, a nagytájra vonatkozó könyvek és tanulmányok. Egyre többen ajándékozták irodalmi hagyatékukat a növekvő gyűjteménynek. Mindez példásan rendezve ma több tudományág nélkülözhetetlen forrása, a közművelődés fontos segítője.

A sárospataki református teológia megszűnésével a Faluszeminárium tevékeny korszaka látszólag lezárult, hiszen az utánpótlást elsősorban a teológusok jelentették. Szerencsére az a 20 évfolyam, mely itt felnevelkedett, Északkelet-Magyarország kisebb-nagyobb településein látott és lát el lelkészi vagy más szolgálatot és a falu kutatásával napjainkig sem hagyott fel. Minden gyűjtésüket és feldolgozásukat egy példányban eljuttatják a pataki Faluszemináriumnak, amely napjainkban ezen az úton is állandóan gyarapodik. Az egykori hallgatók pedig az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatoknak nemcsak legjobb, de legszorgalmasabb résztvevői közé tartoznak, sőt olyan is akad közöttük, akinek munkáit az Akadémiai Kiadó adta ki.

A nemrégiben öt kötetben megjelent Magyar Néprajzi Lexikon külön címszóban foglalja össze a Sárospataki Református Főiskola Faluszemináriumának működését és érdemeit, amely korántsem csak a néprajzkutatást, a tudományos feltárást szolgálta: „A Faluszeminárium tagjai – olvashatjuk Filep Antal tollából – részt vettek a parasztság szociális öntudatra ébresztésében. Falusi vándorkönyvtárakat szerveztek. A Faluszemináriumra, illetve a főiskolára támaszkodó népfőiskolának köszönhető, hogy az aktív antifasiszta paraszti ellenállásnak olyan biztos bázisai alakultak ki, mint a szabolcs megyei Tiszaladányban. A Faluszeminárium hivatalosan is igyekezett eljárni a kutatópontjain tapasztalt szociális problémák, igazságtalanságok államigazgatási fórumokon történő megoldása érdekében.” A Faluszemináriumnak jó kapcsolatai alakultak ki a *Sarlósokkal*, az *Erdélyi Fialatokkal*, a *Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumával*, de min-

Volt népfőiskolások között. Sárospatak, 1969. VIII. 20.

dig megtartotta egyházi jellegét. A Faluszeminárium munkáját Ujszászy Kálmán olyan alapvető könyvekkel támasztotta alá, mint *A falu. Útmutató a magyar falu tanulmányozásához*. Sárospatak, 1934, *A faluszeminárium*. Sárospatak, 1934, *Kultúra, nemzet, falu*. Debrecen, 1937, *A sárospataki főiskola faluszemináriuma*. Bp., 1947. Ezek tanulmányozása nélkül ma sem lehet megismerni teljes egészében az 1930-as évek egyik leghaladóbb mozgalmát, a falukutatást, illetve annak északkelet-magyarországi ágát.

A magyarországi *népfőiskolai mozgalom*nak is egyik előharcosa volt Ujszászy Kálmán az 1930-as években. A Sárospataki Népfőiskola, melynek példaképe Angliából és a skandináv államokból származott, mintául szolgált a magyarországi megindulás számára is. A pataki népfőiskola nemcsak földművelési ismereteket terjesztett a fiatal, még a katonai szolgálat előtt álló falusi fiatalok között, hanem igyekezett ismereteket a legkülönbözőbb irányokba kiterjeszteni és a falu majdani vezetőit közülük kinevelni. A felszabadulás után a magára maradt pataki várban népfőiskolát, művészek, írók alkotóóthonát és múzeumot hoztak létre, mégpedig azzal az elhatározással, hogy a parasztfiatalok megismerjék a művészek munkáját, azokat, akik nekik előadásokat, bemutatókat tartottak. Ezek közül a parasztfiatalok közül, akik egykor a pataki népfőiskolát látogatták és ott az első indítást kapták, nem egy esetben később tsz-elnökök, állami gazdaságok igazgatói, egyetemi tanárok és más vezetők kerültek ki.

1952-ben a Sárospataki Népfőiskolát megszüntették, a gimnáziumból kivált a ma is eredményesen működő Rákóczi Gimnázium, a teológiát pedig Debrecenbe telepítették. E nehéz időszakban alakította ki Ujszászy Kálmán a Tiszán inneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeit, melybe a könyvtár, levéltár és múzeum és a Faluszeminárium gyűjteményei tartoznak. Ez nemcsak nagy jelentőségű tudományos és közművelődési gyűjtemény, hanem mintául is szolgált más református egyházkerületek számára, sőt hasonló gyűjtemények kialakításában más egyházak is sok esetben alkalmazták a pataki mintát.

Ez a minta nem állt meg határainkon, hanem eljutott az Egyesült Államok magyar reformátusaihoz is, akiket Ujszászy Kálmán több ízben felkeresett. Itt segítette a patakihoz hasonló szervezetű intézmények létrehozásában, amivel a magyarsághoz köthető nagy jelentőségű tudományos forrásanyagot mentett meg az esetleges elkallódástól. De nemcsak ezt tette, ahol arra mód és lehetőség nyílt, onnan az írott és nyomtatott forrásokat hazaszállította, és az ma a Faluszeminárium külön gyűjteményeként szolgálja a tudományos kutatás céljait. Ma már, ha valaki az észak-amerikai magyarok történetét, műveltségét kívánja tanulmányozni, nem nélkülözheti ezt a nagy értékű gyűjteményt.

Ujszászy Kálmán egyik legaktívabb tagja az anyanyelvi konferencia védnökségének, mely feladatának tekinti a külföldi magyar szórványok kulturális életének támogatását és a magyar nyelv fenntartását. Na-

gyon sokat tett annak érdekében, hogy az amerikai magyar szülők nyáron Sárospatakra küldjék gyermekeiket magyar szóra és a magyar műveltség megismerésére. Személye jelentette a biztosítékot a szülők számára, különösen az első időszakban, amikor csupán néhány gyerekkel indultak el. Arra is számtalan példát lehet mondani, hogy a gyermekek többször is visszatérnek, sőt némelyik magyarországi egyetemen folytatja tanulmányait.

Ujszászy Kálmánt sem hivatalában, sem lakásán nem lehet úgy felkeresni, hogy ne szíves szóval, természetes segítséggel fogadná vendégét. Egy alkalommal Kazinczy Ferenc ükunokáját találtam nála, aki mérnök Svédországban, ott is született, de most is hibátlanul beszél a nagy nyelvújító nyelvét. Azért jött, hogy megnézzé, milyen helyet foglal el és milyen megbecsülést élvez úkapja a magyar művelődésben. Megnyugodva távozott. Máskor egyik államtitkárunkat találtam ott, aki egykor pataki diákként indult el, azoknak a szegény diákoknak volt egyike, akiknek a pataki főiskola tette lehetővé a tanulást.

Mi pedig a jeles évfordulónál álljunk meg egy pillanatra, és kívánjuk Ujszászy Kálmánnak sok-sok további évet, melyből a magyar tudomány és művelődés oly sokat nyerhet.

Balassa Iván

Jó Tamási Gáspár emlékezete

„... Az Oroszhegy háta mögötti lázról több patak rohan le, ezek legjelentősebbike a Nyikó, mely a Küküllőn innen levő terjedelmes fensíknak nyugoti vízvezetője. Ez Farkaslakánál hagyja el az erdősegeket... E folyamnak termékeny terén, és annak számos jobbparti völgyületeiben egymást érik a falvak, úgyhogy főként a Nyikómentén a csaknem összeépült faluknak egy hosszú, szakadatlan láncolata vonul le...

Alább egy dombot Péterfalvának hívnak, a hagyomány szerint itt laktak előbb a farkaslakiak... Ezen Péterfalvát pedig a sziklaúrt lakó Nagy Ferencz fiai építék, mond a hagyomány, de bajosan megközelíthető helyett feküdvén, lakói elhagyták, s a völgybe levonulva építék Farkaslakát...”

Ilyen volt száz évvel ezelőtt Farkaslaka, amelynek neve, a testvéröcs Áron révén, utóbb bevonult a magyar irodalomba. S amíg a világ változásait élte, Tamási Gáspár bácsi, a négy elemi járt idős székely ember, emlékeit róttá kockás füzetébe. Emlékeit a Fehér-Nyikóról, s a palatábla világváltó hasznáról, a gondombai kaszálás és az itt-ott sűrű veréseket követő csombolygatásról, családjáról, népéről, a háborúról és az életről.

Tamási Gáspár bizony nem volt íróember, nem is arra született, s nem is kergette életében varázslatos „kávéház-álmokat”, ő fürjeket dédelgetett a szászkeleti dűlőben, tűzfűrt járt, s vásárra Szentlélekre. Végezte élete végéig megszabott dolgát, s majd örként virrasztott öccse szellemi-tárgyi hagyatéka felett.